

**PRINCIPIILE REZOLUȚIEI DE LA ALBA IULIA REFERITOARE LA
MINORITĂȚILE ETNICE ÎN ATENȚIA DECIDENTILOR POLITICI
DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ.
PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA SITUAȚIEI DIN TRANSILVANIA**

VIRGIL PANĂ
Muzeul Județean Mureș

**The Protection of Ethnic Minorities in Interwar Romania to the Attention of Political
Decision-Makers. Special Look at the Situation in Transylvania**

ABSTRACT

In Romania after Unification, on the basis of the free manifestation of the right to self-determination, along with the majority Romanian population, 19 ethnic minorities continued to live in the ethnogenesis area of Romanians as a result of complex historical conditions specific to this part of Europe.

The Hungarian minority initially expressed reservations to the Unification, mainly because through the political integration of Transylvania into the Romanian state, they would have lost the privileged status they had held for centuries. Not being able to adapt to the new political realities, a part of the Hungarian elites, nostalgic to the old Empire, supported the interests of Hungarian revisionism, putting into circulation the so-called "minority problem", which they cultivated with obstinacy, both among conationals and before the international fora.

The Hungarian complaints were joined by those of the German as a result of the misinterpretation of the Alba Iulia *Resolution*. A scientific analysis of the economic, political and cultural life of cohabiting ethnic groups from the period under consideration proves, however, that this problem did not have, by far, the assigned impact and depth.

Based on the comparative analysis of the cohabiting ethnic groups' situation in relation to the Romanian population, it results that the ethnic minorities in our country enjoyed the same political rights and liberties as the majority Romanian population. In solving this unpredictable and complex problem for the Romanian state, a modern and adequate principle was used for the ethnical realities resulting from the national melange specific to this geographic space, that of *equal chances*.

Starting from the fact that interwar Romania did not represent a true paradise for its ethnic minorities, our investigation, based on edited and unpublished documents, for the most part, demonstrates that neither the reverse of the medal can be credible.

As a result, we can assure say that ethnic minorities enjoyed the same political rights and liberties during the researched period of time, having the same status in all spheres of social existence, as well as the majority Romanian population.

The principles of the Alba Iulia Resolution on administrative, school and cultural facilities necessary for the preservation of ethnic and cultural identity have been incorporated into all laws and legal acts that have regulated these areas.

Cuvinte-cheie: Rezoluție, principiul egalității de tratament, Szeben András, Concordat

Keywords: Resolution, the principle of equal treatment, Szeben András, Concordat

Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, poate fi considerată primul document care cuprinde elemente privind protecția minorităților etnice înglobate în România întregită. Această declarație de principii, născută din entuziasmul revoluționar de la momentul respectiv, reflectă, în primul rând, hotărârea românilor de a nu se transforma din oprimați în opresori, cât și concepția acestora privind principiile fundamentale de guvernare ale noului stat român unificat. Hotărârea de la Alba Iulia prevedea: deplina libertate națională pentru toate naționalitățile conlocuitoare, fiecare popor având dreptul de a se instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din rândul său; de asemenea, fiecare naționalitate primea drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării proporțional cu numărul membrilor fiecăreia (III, 1); egalitate juridică și autonomie confesională completă pentru toate confesiunile din stat (III, 2)¹.

Maniera interpretabilă în care au fost redactate punctele 1 și 2 ale art. III, paragrafe prin care se dorea și definirea structurală a viitorului statut juridic al minorităților etnice din România, a făcut ca acestea să fie adeseori invocate, îndeosebi de către maghiari și germani, în scopul revendicării unor drepturi mult mai extinse decât cele acordate ulterior prin Tratatul pentru protecția minorităților, actul juridic internațional pe care îl semnase și România în 1919. Deși amintitele puncte nu puteau avea decât valoarea unor simple propuneri pentru noua Constituție a statului român, ca urmare a faptului că preambulul amintitului articol le proclama drept principii fundamentale la alcătuirea României întregite², acestea au fost interpretate și susținute de minoritari drept teze fundamentale cărora trebuia să li se supună statul român, în integralitatea sa, în calitate de comandamente supraconstituționale³. Referitor la acest aspect al problemei puse în discuție, trebuie subliniat încă o dată faptul că aliniatele invocate, parte inspirate din declarațiile de unire de la Chișinău și Cernăuți, nu puteau avea o influență atât de decisivă pentru minorități, întrucât Adunarea de la Alba Iulia a fost convocată doar pentru un singur scop: acela de a proclama unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat și „țara ungiurească” și a teritoriilor locuite de aceștia cu România (art. I). În afara acestuia, grandioasa manifestare politică a românilor a fost aceea a reprezentanților unei provincii istorice care nu puteau avea pretenția să impună reguli de conducere și organizare pentru noul stat român la care, anterior, aderaseră și Basarabia și Bucovina.

Din analiza reglementărilor juridice și legislative adoptate între cele două Războaie Mondiale se desprinde atitudinea statului român de a implementa, în legislația internă, obligațiile interne și internaționale pe care și le asumase, asi-

¹ *Marea Unire* 1943, p. 102-103.

² „În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român, Adunarea Națională proclamă următoarele” (preambulul Art. III).

³ Pană 1988, p. 639-650.

gurând minorităților naționale câteva drepturi fundamentale pentru evoluția lor istorică: 1. dreptul la existență și la păstrarea propriei identități naționale; 2. dreptul de a folosi limba maternă în administrație și în justiție; 3. dreptul la asociere; 4. dreptul la învățământ în limba maternă; 5. drepturi în domeniul culturii.

Implementarea în legislația românească a celor înscrise în Rezoluție, referitoare la minorități, cât și materializarea acestora în practică, nu au întâmpinat opoziții insurmontabile și ca urmare a aversiunii poporului român față de orice politică de asimilare forțată sau de deznaționalizare. Profitând de o superioritate numerică absolută, cât și de o repartitie teritorială favorabilă, românii nu s-au preocupat de constituirea unor majorități artificiale în detrimentul grupurilor etnice. În România interbelică minoritățile etnice s-au bucurat de aceleași libertăți politice precum populația românească majoritară. La baza rezolvării chestiunii minoritare a stat *principiul egalității de tratament* în toate sferele existenței, imperfecțiunile democrației românești interbelice fiind suportate de întreaga populație, indiferent de originea sa etnică. Drepturile și libertățile cetățenești acordate minoritarilor etnici din România interbelică au fost circumscrise cadrului legal oferit de societatea românească din perioada respectivă.

Un leitmotiv care se regăsește în scrierile unor istorici aparținând etnicilor minoritari este acela că principiile Hotărârii de la Alba Iulia referitoare la grupurile etnice minoritare nu se regăsesc în constituțiile și legile României interbelice. Asemenea afirmații sunt făcute, îndeosebi, de către maghiari, fie oameni politici, fie istorici sau sociologi, de cele mai multe ori în preajma zilei naționale a României. Deși aceștia nu au făcut, în 1918, declarații de adeziune la acest act politic, se plâng acum că el nu a fost niciodată respectat.

Și literatura istorică germană, de la 1918 până în trecutul cel mai recent, susține nerespectarea de către statul român a promisiunilor de la 1 Decembrie 1918, în integralitatea lor. De pildă, Ernst Wagner afirma că integrarea în noua entitate politico-statală nu le-a adus sașilor nici o clarificare asupra situației lor ca grup, nici garanții pentru viitor, deoarece articolele referitoare la minorități, înscrise în Hotărârea de la Alba Iulia, au reprezentat tot timpul o promisiune care trebuia redobândită, niciodată îndeplinită pe deplin, niciodată ratificată⁴. Aceasta a fost tot timpul discutată, aprofundată, subminată, mereu trunchiată și pusă sub semnul întrebării. Decizia a avut un caracter preliminar, a fost pripită, negândită și regretată ulterior, opinie căreia i se alătură și Cornelius Zach⁵. Monica Barcan și Adalbert Militz, afirmă într-un documentar privind devenirea istorică a populației germane din România socialistă⁶ că hotărârile Rezoluției de la Alba Iulia, cât și obligațiile prevăzute în tratatul de la Trianon, nu au fost res-

---

⁴ Wagner 1981, p. 264-266.

⁵ Zach 1991, p. 233-255.

⁶ Barcan, Militz 1977, p. 24.

pectate de către guvernele „burghezo-moșierești” din perioada interbelică⁷. Din acest text nu reiese, însă, la ce fel de școli se refereau autorii, preuniversitare sau universitare, iar condițiile restrictive, de care se face amintire se refereau doar la evrei, în perioada de maximă apropiere politică față de Germania nazistă. Așa cum demonstrează documentele este adevărat că minoritatea germană nu s-a bucurat, în prima parte a perioadei investigate, de școli primare de stat cu predare în limba germană, pentru faptul că reprezentanții acesteia nu le-au cerut și nici nu le-au acceptat. O investigație onestă, având la bază dictonul lui Tacit, *sine ira et studio*, ne pune în fața unei realități care a fost și este vizibil denaturată pentru diverse și meschine interese politice.

Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc (III/1).

Atitudinea statului român în materie de politică școlară vis-à-vis de etnicii minoritari s-a concretizat, imediat după Unire, în principiile și directivele Consiliului Dirigent, primul organ administrativ tranzitoriu al Transilvaniei interbelice, care și-a asumat, în mod provizoriu, începând cu 1 Decembrie 1918, conducerea celor 26 județe desprinse din Ungaria. În lipsa suportului legislativ adecvat noii realități politico-statale, s-au aplicat, în continuare, unele principii din legea maghiară din 1868 privind egalitatea în drepturi a naționalităților, amendate pentru a corespunde noilor realități. Astfel, referitor la școli, *Decretul nr. 1 din 27 ianuarie 1919*, preciza: a) în școlile comunale, confesionale și particulare, limba de învățământ urma să fie fixată de către cei care întrețineau școala; b) în școlile primare de stat, învățământul urma să se desfășoare în limba majorității locuitorilor comunei; pentru etnicii minoritari se prevedeau clase paralele, în limba acestora, dacă exista un număr de elevi suficient pentru o normă de învățător; c) în școlile secundare de stat, învățământul urma să fie oferit în limba majorității locuitorilor din județul respectiv; d) în învățământul superior urma să se folosească limba majorității locuitorilor din județul respectiv; e) în învățământul superior urma să se folosească limba majorității locuitorilor regiunii (art. 4)⁸. În felul acesta, decretul amintit îi definea etnicii minoritari și pe românii de origine din localitățile cu preponderență maghiară. Prin urmare, se extindea legea din 1868 în favoarea minorităților etnice, ignorându-se faptul că acest act juridic stabilise, pentru aceleași tipuri de școli și pentru aceleași împrejurări, doar câte o catedră pentru limba și literatura fiecărei naționalități. Dat fiind melanjul etnic

⁷ „De altfel, în perioada interbelică statul român nu a întreținut școli în limba naționalităților, iar bacalaureatul se putea da exclusiv în limba română, în fața unei comisii formată numai din români; la facultăți a fost aplicată legea *numerus clausus valachicus*”.

⁸ *Decretele, Regulamentele* 1929, p. 15.

transilvănean, se contura, astfel, situația paradoxală, pentru noua structură etnică, de a se înființa școli de stat maghiare pentru români.

În situația în care Tratatul de pace cu Ungaria nu fusese încă semnat și dată fiind situația tulbură generată de starea de instabilitate politică din toamna anului 1918 și din primăvara celui următor, întregului corp didactic minoritar din învățământul de stat i-a fost solicitat jurământul de fidelitate față de Regele României. Cei care nu și-au declarat atașamentul față de autoritățile românești, au fost lăsați, totuși, să funcționeze până la sfârșitul anului școlar 1918/1919, pentru a nu bloca învățământul maghiar ca urmare a disponibilizării celor care refuzau depunerea jurământului. În următorul an școlar, s-a permis comunităților religioase maghiare să se ocupe de instruirea elevilor, închiriindu-le chiar localurile școlilor de stat maghiare abandonate, măsură care se înscria în spiritul *Decretului privitor la organizarea învățământului primar*, din 4 septembrie 1919⁹. Bisericele maghiare au profitat de această măsură legislativă înființând școli confesionale chiar și în localitățile în care învățătorii maghiari rămăseseră la posturile lor din școlile întreținute de stat. În primii doi ani de la Unire, dinamica acestui tip de instituție de învățământ, în Transilvania, se prezenta astfel:¹⁰

Anul	Confesiunea	Instituții școlare		
		Școli primare	Școli secundare	Altele
1918	Reformată	178	8	-
	Unitariană	27	2	-
	Romano-catolică	176	8	9
1919/1920	Reformată	573	30	-
	Unitariană	86	3	2
	Romano-catolică	275	10	27

Rezultă că, față de perioada anterioară Unirii, în anul școlar 1919/1920, numărul instituțiilor confesionale maghiare de învățământ (școli primare, școli secundare, altele), cunoscuse o creștere de 61%.

După semnarea Tratatului de la Trianon, care fixa definitiv frontierele României, toți funcționarii din Transilvania au fost din nou invitați, prin *Jurnalul Consiliului de Miniștrii nr. 1674/27 iunie 1920*, să depună jurământul de fidelitate în decurs de o lună, acordându-li-se un an pentru învățarea limbii

⁹ Acest decret, semnat de Valeriu Braniște, șeful Resortului Culte și Instrucțiune Publică, prevedea că: educația și instrucția primară, atât la orașe cât și la sate, era o obligație a comunei, a bisericii și a statului (II, 1); comuna trebuia să ridice localul școlar, să-l înzestreze cu mobilierul și rechizitele necesare și să-l mențină în stare corespunzătoare; tot comuna avea obligația de a asigura salariile corpului didactic, în măsura puterii sale de contribuție; la îndeplinirea acestor obligații față de buna desfășurare a învățământului participau atât biserica cât și statul (II, 3); acest tip de școală purta numele de școală primară națională (II, 6); toate școlile primare comunale și de stat din comunele românești se transformau, încă din cursul anului 1919/1920, în școli primare naționale.

¹⁰ Străjanu 1929, p. 835.

române. Trebuie precizat, însă, că acest termen nu a fost respectat întru totul, primele examene serioase fiind organizate abia după 14 ani. În urma acestei invitații, cea mai mare parte dintre învățătorii maghiari s-au conformat noii situații, fiind reprimiți în școlile de stat.

Secretariatul general al Instrucțiunii Publice din Cluj, care a preluat funcția similară a Consiliului Dirigent după ce acesta și-a încetat activitatea, în aprilie 1920, a emis două ordonanțe care puneau în evidență maniera statului român de tratare a învățământului minoritar din Transilvania.

Ordonanța nr. 19422/1920 stipula următoarele: 1) considerând instrucțiunea publică drept o problemă de stat, România era decisă să vegheze la educația și instrucțiunea primară a cetățenilor de limbă maternă; 2) în conformitate cu acest principiu, începând cu anul școlar 1919/1920, Ministerul Instrucțiunii Publice a înființat în toate școlile de stat, acolo unde confesiunile nu-și creaseră, încă, școli proprii, clase paralele pentru elevii maghiari, germani și ruteni, cu învățători din rândul naționalității respective, care urmau să predea în limba maternă a elevilor; 3) aceste dispoziții - preciza textul ordonanței - urmau să se aplice și în viitor; învățătorii trebuiau să fie numiți din rândul naționalității elevilor, în număr proporțional cu nevoile fiecărei localități; urmau să se tipărească manualele necesare și să se ia măsurile corespunzătoare pentru ca școlarii să primească instrucțiunea religioasă din partea preoților din confesiunea lor¹¹. În felul acesta, statul român introducea *principiul învățământului național* pentru toate minoritățile importante ca număr, în cadrul școlii publice, învățământ complet gratuit.

Începând cu anul școlar 1920/1921, învățământul public a fost restabilit în toată provincia. Ca urmare, *Ordonanța nr. 31356/1920* dispunea ca localurile închiriate confesiunilor religioase minoritare să fie înapoiate foștilor proprietari. În urma acestei măsuri, un număr de școli confesionale maghiare au fost nevoite să-și suspende activitatea din lipsă de spațiu. Cea mai mare parte, însă, au continuat să funcționeze în localuri improvizate, improprii pentru desfășurarea învățământului, fără material didactic și adesea fără personal calificat, în localități unde funcționau și școli publice în care existau și catedre cu predare în limba maghiară.

Școlile primare de stat din Transilvania, toate de limbă maghiară până în 1919, s-au transformat, în conformitate cu dispozițiile Decretului 1 al Consiliului Dirigent adoptând ca limbă de învățământ maghiara, germana, româna ș.a., după limba majorității locuitorilor din zonele respective. În afara acestor școli, acolo unde exista populație minoritară în număr mai mic, au fost create secțiuni speciale. În această situație, numărul școlilor de stat de limba maghiară s-a diminuat considerabil în timp ce a crescut numărul școlilor

---

¹¹ Caliani 1934, p. 302.

celorlalte etnii defavorizate de vechiul regim. Pentru a restabili dreptul fiecărei naționalități la cultură națională, dispozițiile decretului amintit, referitoare la limba de învățământ din școlile publice, au fost aplicate și în instituțiile de învățământ secundar.

Aplicarea decretului s-a făcut în etape. În anul școlar 1918/19, limba maghiară a rămas singura limbă de învățământ în toate școlile. În anul școlar următor, limba română a fost introdusă în 12 licee *clasice și reale* și în trei școli superioare de fete la: Caransebeș, Lugoj, Făgăraș, Deva, Baia Mare, Sibiu, Turda, Dumbrăveni, Brașov, Oradea și Cluj, adică în județele cu majoritate românească. Maghiara și germana au rămas în continuare limbi de învățământ în toate școlile secundare confesionale.

Consiliul Dirigent, iar mai târziu celelalte organisme de stat care se ocupau cu instrucțiunea publică, au menținut, între 1919 și 1924, numeroase școli de limbă maghiară cât și secțiunile care funcționau pe lângă școlile publice românești chiar și în localitățile în care maghiarii erau minoritari și nu dispuneau de școli confesionale, pentru ca elevii, care își începuseră studiile în maghiară, înaintea sau în timpul războiului, să le poată continua și desăvârși în această limbă.

Ignorând aceste realități, reprezentanții bisericilor maghiare au continuat și după anul 1920 să înființeze școli confesionale chiar și acolo unde nu existau necesități sau condiții necesare pentru funcționarea acestora. Totodată, elevilor maghiari li se sugera, prin diverse promisiuni și presiuni, să urmeze acest tip de școală și să ignore învățământul de stat, chiar dacă acesta se desfășura în limba maghiară. Neputând rămâne indiferent față de această situație, statul român a intervenit, solicitând comunităților religioase minoritare să ia toate măsurile necesare pentru buna funcționare a unităților școlare confesionale nou înființate. În urma constatărilor făcute la fața locului de către reprezentanții Revizoratelor școlare, ale căror procese verbale de inspecție au fost semnate și de către conducătorii acestor instituții, școlile care îndeplineau condițiile de funcționalitate și se dovedeau viabile au continuat să-și desfășoare activitatea, celelalte, care duceau lipsă de elevi și de bază materială, au fost nevoite să-și închidă porțile.

Deși cifrele statistice sunt de cele mai multe ori contradictorii, luând în considerare doar pe cele puse la dispoziție de către statul român celor care monitorizau situația minorităților etnice din România din partea Ligii Națiunilor, tabloul școlilor primare de stat și confesionale din Transilvania anului 1923 se prezenta în felul următor¹²:

---

¹² Pteancu 1940, Anexe.

Categoria școlilor	Înainte de 1918								
	Total	Din care							
		Românești		Maghiare		Germane		Altele	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
De stat	1497	-	18,9	1497	100	-	-	-	-
Comunale	507	96	100	305	60,1	26	5,1	80	15,8
Ortodoxe	1218	1218	100	-	-	-	-	-	-
Greco-catolice	1078	1078	-	-	-	-	-	-	-
Evangelice	269	-	-	8	2,9	261	97	-	-
Romano-catolice	388	-	-	388	100	-	-	-	-
Reformate	322	-	-	322	100	-	-	-	-
Unitariene	26	-	-	26	100	-	-	-	-
Israelite	42	-	-	42	100	-	-	-	-
Total	5367	2392	44,6	2608	48,6	287	5,3	80	1,5

Categoria școlilor	După 1918								
	Total	Din care							
		Românești		Maghiare		Germane		Altele	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
De stat	1686	1020	60,5	562	33,3	51	3,1	53	3,1
Comunale	447	318	71,1	38	8,5	38	8,5	53	11,9
Ortodoxe	1307	1289	98,6	-	-	-	-	18	1,3
Greco-catolice	1028	986	95,9	-	-	-	-	42	4,1
Evangelice	281	-	-	8	2,8	261	92,9	12	4,3
Romano-catolice	404	-	-	371	91,8	33	8,1	-	-
Reformate	641	-	-	641	100	-	-	-	-
Unitariene	49	-	-	49	100	-	-	-	-
Israelite	32	-	-	-	-	-	-	32	100
Total	5875	3613	61,2	1669	28,4	383	6,5	210	3,6

Numărul școlilor elementare, după susținători și naționalitate

La 26 iulie 1924, este promulgată *Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal primar*, care consacra unitatea acestuia la nivelul întregii țări (art. 5). Articolul 3 al legii preciza că școlile primare publice nu sunt numai cele înființate de stat, ci și cele înființate de comune și județe cu autorizația Ministerului Instrucțiunii Publice, prin care urma să se facă atât numirea cât și plata personalului didactic. După ce stipula că, în școlile publice învățământul primar se realiza în limba română, art. 7 proclama dreptul și posibilitatea elevilor minoritari de a se instrui în propria lor limbă¹³. Ulterior,

¹³ În comunele cu populație de altă limbă decât cea română, Ministerul Instrucțiunii Publice va înființa școli primare cu limba de predare a populației respective, în aceeași proporție ca și în comunele românești. În aceste școli, studiul limbii române va fi, însă, obligator, în numărul de ore stabilit prin regulament.

textul acestui articol a fost amendat în sensul că în localitățile cu populație minoritară numeroasă, în cazul în care existau cel puțin 20 de copii minoritari de vârstă școlară, pentru aceștia trebuiau create fie secțiuni în cadrul școlii de stat, fie școli separate, în care limba de învățământ să fie cea a minorității interesate, în circumstanțele în care aceste minorități nu aveau școli confesionale.

Articolul 201 prevedea că în școlile normale, în care elevii minoritari reprezentau cel puțin 20%, să se predea pentru aceștia, în mod obligatoriu, și limba lor maternă astfel încât, la rândul lor, să o poată preda, de asemenea și religia¹⁴. La 26 octombrie 1938, prin *Decizia ministerială nr. 189210*, în baza art. 7 și 8 din *Legea învățământului primar*, în școlile normale care pregăteau învățători pentru localitățile cu populație minoritară, se introducea, ca obiect de studiu una din limbile minoritare: germana, maghiara, rusa și sârba. În virtutea acestei hotărâri, limba maghiară urma să fie introdusă la școlile normale de fete din Arad, Târgu-Mureș și Cluj; limba rusă, la școala normală de băieți din Cernăuți, la școala normală de băieți din Chișinău și la școala normală de fete din aceeași localitate, iar limba sârbă la școala normală de băieți din Timișoara¹⁵. Articolul 11 din *Legea învățământului* din 1924 preciza că învățământul primar este obligatoriu și gratuit pentru copiii tuturor cetățenilor români.

În 22 decembrie 1925, este promulgată *Legea învățământului particular* apreciată drept un cod cultural al minorităților etnice deoarece reglementa în mod amănunțit dreptul acestora de a-și organiza învățământul în cadrul grădinițelor de copii, școlilor primare și școlilor secundare, teoretice și practice. Articolele 3 și 7 prevedeau dreptul de a înființa, întreține și controla școli particulare de toate gradele. Nu se puteau înființa, pe cale particulară, școli normale și școli superioare cu caracter universitar (art. 8). Articolele 24, 26 și 27 prevedeau redactarea tuturor însemnelor, actelor, registrelor și certificatelor și în limba de predare a școlii, alături de cea română. Articolul 35 specifica că, în școlile particulare, limba de predare este limba maternă a elevilor, iar art. 39 prevedea că, în aceste școli, limba română, istoria și geografia României urmau să se predea în limba română începând numai cu clasa a III-a primară. Articolul 62 preciza că școlile particulare puteau dobândi dreptul de publicitate prin care se asimilau școlilor de stat, iar prin articolul 110, școlile particulare de toate gradele, care, la intrarea în vigoare a legii amintite aveau acest drept obținut în condiții legale și-l păstrau și în continuare¹⁶. Instituțiile de învățământ din această categorie aveau deplina libertate să aplice sau nu programa de învățământ oficială. Acelea care o aplicau și aveau o vechime în funcționare

¹⁴ *Monitorul Oficial al Regatului României* (în continuare *M.O.*), nr. 161/26 iulie 1924.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 249, 26 octombrie 1938.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 283, 22 decembrie 1925.

neîntreruptă de cel puțin un an, local corespunzător, personal didactic cu pregătire superioară, matricolele, condicile și registrele întocmite conform regulamentelor școlare, obțineau, fără probleme, dreptul de publicitate, adică puteau elibera diplome care aveau aceeași valoare cu cele eliberate de către școlile de stat. În plus, conform dispozițiilor art. 186 din *Legea pentru organizarea funcționării Ministerului Instrucțiunii Publice*, din 1930, toate sumele prevăzute în bugetele comunale pentru școli se repartizau în mod proporțional acestora, fie că erau de stat sau particulare¹⁷, precizare care se regăsește și în *Regulamentul de funcționare al Comisariatului General al Minorităților*, la art. 3.

Legea pentru învățământul secundar, care a creat efecte începând cu 15 mai 1928, prevedea, la art. 9, că și particularii, fie individual, fie constituiți în societăți culturale sau comunități religioase, puteau înființa școli secundare, conformându-se acestei legi și celei privind învățământul particular. Articolul 11 preciza că, în regiunile cu populație minoritară în număr precumpănitor, se vor putea înființa, pe lângă liceele de stat, secțiuni în care învățământul să se facă în limba minorității respective. O astfel de secțiune se putea constitui numai în cazul existenței unui minim de 30 de elevi de gimnaziu și 25 de elevi pentru cursul superior. Pentru a se evita posibile acțiuni de deznaționalizare, în aceste secțiuni urmau să fie admiși numai elevi de aceeași naționalitate și a căror limbă maternă era identică cu limba de predare a secțiunii respective. Oricare ar fi fost, însă, limba de predare a secțiunii minoritare, limba română, istoria românilor, geografia României și Instrucțiunea civică trebuiau predate, în mod obligatoriu, în limba română.

Ca urmare a legislației școlare promovată de statul român în această perioadă, învățământul minoritar a înregistrat un progres evident față de epoca anterioară, atât din punct de vedere logistic, cât și științific și naționalitar. Astfel, de pildă, după datele puse în circulație de publicistul maghiar Szeben András, care, în 1936, făcea un bilanț al învățământului maghiar în timpul celor 15 ani de administrație românească, maghiarii din Transilvania aveau la vremea respectivă 258744 copii între 5 și 18 ani obligați, conform legii, să frecventeze școala primară. Pentru aceștia existau 1244 de școli, din care 822 erau confesionale, create și susținute de bisericile istorice (catolică, lutherană și unitariană). Restul era reprezentat de școli și secțiuni de școli primare de stat în care limba de învățământ era cea maghiară. Din aceste informații rezultă că pentru 208 elevi maghiari exista o unitate de învățământ primar, în situația în care *Legea învățământului* din 1924 prevedea un număr de 220 de elevi pentru o instituție școlară¹⁸.

Raportând numărul instituțiilor școlare la numărul populației pe care o deservea, rezultă că, în anul 1918, românii aveau o școală primară pentru 1340

---

¹⁷ Hamangiu 1930, p. 432-475.

¹⁸ Fodor 1939, p. 380.

de locuitori și o școală secundară pentru 161621 de locuitori. Sub administrația românească, maghiarii din Transilvania dispuneau de o școală primară pentru 966 de locuitori și de o școală secundară pentru 21435 de locuitori.

În anul școlar 1939/1940, situația învățământului preșcolar și elementar minoritar se prezenta astfel: 93 de grădinițe de copii (52 maghiare, 30 germane, 6 evreiești, 5 alte etnii) și 1637 școli (1072 maghiare, 443 germane, 61 sârbești, 32 evreiești, 29 alte etnii)¹⁹. Învățământul secundar minoritar era deservit, în anul amintit, de 98 unități școlare (licee, gimnazii, școli normale, școli comerciale), 92 confesionale și 6 de stat, repartizate astfel: 74 maghiare, 18 germane, 6 evreiești²⁰.

Dacă sistemul românesc de învățământ, din această perioadă a fost sau nu performant, acest lucru rezultă, cel mai bine, și din analiza gradului de alfabetizare a populației, luând spre exemplificare situația din Transilvania.

<i>PROVINCHII</i>	<i>ANUL 1912 (%)</i>	<i>ANUL 1939 (%)</i>	<i>CREȘTEREA (%)</i>
Transilvania istorică (cu Banatul)	52,5	67,3	10,8
Crișana și Maramureșul	45,2	65,7	20,5

Gradul de alfabetizare al populației din Transilvania interbelică

Dacă analizăm situația din 3 județe cu populație majoritar românească și din trei județe cu populație predominant maghiară se observă că primele înregistraseră o creștere de 20,4 procente, iar celelalte de 16,9.

<i>JUDEȚE</i>	<i>ANUL 1912 (%)</i>	<i>ANUL 1939 (%)</i>	<i>CREȘTEREA (%)</i>
Ciuc	58,9	76,4	17,5
Odorhei	69,1	85,0	15,9
Trei Scaune	66,9	84,3	17,4
Alba	40,8	64,0	23,2
Cluj	35,0	64,0	29,0
Someș	28,6	48,8	20,2

Prin urmare, în anul 1910, județele maghiare amintite erau alfabetizate în proporție de 64,9 %, pe când județele românești, într-o proporție de 34,3%. Conform recensământului din 1930, județele românești, la care facem referire, erau alfabetizate în proporție de 58,9%, iar cele maghiare de 81,9%²¹.

Prezența etnicilor minoritari în administrația și justiția României interbelice este strâns legată de dreptul la libera folosire a limbilor materne, recunoscut acestora prin legile care au reglementat funcționarea acestor module sociale.

¹⁹ Pteancu 1940, Anexe.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Manuilă 1938, p. 44.

Un exemplu pentru spiritul de generozitate al românilor transilvăneni față de concetățenii de altă etnie poate fi considerată și prelegerea susținută la Institutul Social Român, în anul 1924, de către Iuliu Maniu, care propunea ca, în serviciile publice din comunele, orașele și județele în care minoritățile se aflau în proporții considerabile, să se introducă două limbi oficiale, una internă și alta externă. Prima ar fi reprezentat limba de contact oficial în viața și mecanismul oficiului (conducerea registrelor, purtarea corespondenței, rapoartele interne și procesele-verbale), iar cea de-a doua urma să fie limba de comunicare cu părțile solicitante, oral și în scris. Într-o astfel de limbă urmau să se redacteze procesele verbale și să se comunice hotărârile către părțile interesate. Pentru ca limba minoritară să fie declarată oficială, internă sau externă, se punea condiția ca vorbitorii să formeze cel puțin 20% din populația comunei, orașului sau județului. Numai în oficiile publice cu caracter central (armata, telecomunicațiile, vama etc.), limba oficială internă urma să fie doar româna²².

Conform datelor statistice din anul 1927, folosirea unui asemenea sistem ar fi condus la următoarea situație: 1) limba română ar fi fost singura oficială doar în patru județe (Alba, Făgăraș, Hunedoara, Turda); 2) româna și maghiara în 11 județe (Bihor, Brașov, Cojocna, Ciuc, Mureș-Turda, Odorhei, Satu-Mare, Sălaj, Târnava-Mică, Trei-Scaune); 3) româna și germana în 4 județe (Brașov, Sibiu, Târnava-Mare, Timiș-Torontal); 4) româna și idiș într-un singur județ (Maramureș); 5) româna, maghiara și germana într-un singur județ (Brașov)²³. Extinderea sistemului la nivelul întregii țări ar fi însemnat o adevărată babilonie lingvistică care ar fi făcut imposibilă administrarea unitară a statului.

În ceea ce privește accesul la funcțiile administrative, *Legea asupra Statutului funcționarilor publici*, din 19 iunie 1923, a extins dispozițiile constituționale de admisibilitate acceptând că oricine, indiferent de etnie, limbă, religie sau poziție socială, putea obține o funcție publică dacă îndeplinea condițiile de vârstă, cetățenie, aptitudini psihice și studii, dacă avea serviciul militar satisfăcut și nu suferise vreo condamnare penală²⁴.

Legea pentru unificarea administrativă, adoptată la 13 iunie 1925, menționa în mod expres libertatea minorităților de a-și folosi limba maternă în raporturile lor cu administrația locală (art. 398)²⁵. La rândul său, *Legea administrativă*, din 27 martie 1936, aducea precizări noi prevăzând că, în comunele rurale, consilierii, care nu cunoșteau limba oficială a statului, puteau folosi, în dezbateri, limba lor maternă (art. 136)²⁶. *Legea administrativă*, din 14 august 1938, mergea și mai departe, extinzând dreptul de folosire al limbilor

²² Maniu 1992, p. 332-340.

²³ Mateiu 1927, p. 68.

²⁴ Hamangiu 1922, p. 309.

²⁵ M.O. nr. 128/14 iunie 1925.

²⁶ *Ibidem*, nr. 73/ 27 martie 1936.

materne în adunările comunale, fie rurale, fie urbane, în localitățile unde majoritatea populației aparținea unei minorități etnice (art. 41)²⁷. Aceste dispoziții au fost completate prin *Jurnalul Consiliului de Miniștrii* nr. 1750/bis, din 1 august 1938, considerat drept statut al minorităților etnice din România, conform căruia *cetățenii minoritari care nu posedă încă limba statului, pot înainta primăriilor locale cereri și în limba lor maternă* (art. 14). Tot în intenția de a facilita raporturile dintre minoritari și autoritățile locale, același Jurnal prevedea că *funcționarii din comunele minoritare vor trebui să cunoască și limba minoritară respectivă* (art. 16). În același spirit în care a fost reglementată folosirea limbilor minoritare în raporturile cu autoritățile administrative, a fost conceput și art. 17 care prevedea că *în comunele în care locuiește o proporție considerabilă de cetățeni români, aparținând minorităților etnice de limbă sau religie, primarul sau ajutorul de primar va fi numit dintre minoritari*²⁸.

În ceea ce privește raporturile cetățenilor români cu autoritățile juridice românești, s-au acordat facilități minoritarilor etnici pentru a-și folosi limba maternă în fața tribunalelor, care se regăsesc într-o serie de dispoziții legislative elaborate într-un spirit de acceptare a celor care nu stăpâneau încă limba oficială a statului.

În acest sens, *Legea pentru accelerarea judecăților*, din anul 1925, prevedea, la art. 1, că actele de care părțile implicate doreau să se servească ca probe puteau fi depuse în orice limbă, cu o singură condiție și anume aceea de a fi însoțite de traduceri certificate de un traducător oficial. Pentru a veni în ajutorul petenților, art. 67 din amintita lege autoriza Ministerul Justiției să stabilească, prin regulament, condițiile de capacitate și de funcționare a corpului de traducători, autorizat pe lângă instanțele judiciare. Acest *Regulament*, promulgat la 18 decembrie 1925, prevedea existența pe lângă aceste instanțe a unui grup având rolul de a efectua traduceri autorizate pentru declarațiile verbale sau piesele de la dosar scrise în limbile materne ale minorităților pe baza cărora urmau să se pronunțe autoritățile judiciare (art. 1). La rândul său, *Codul de procedură penală transilvană* prevedea că, în tribunalele de circumscripție, acțiunea putea fi intentată și verbal (art. 135), ceea ce însemna că minoritarii puteau să formuleze acțiunea și în limba lor maternă, judecătorul având datoria, fie personal, fie prin altă persoană autorizată, să o traducă în limba oficială. Aceste măsuri dovedindu-se nesatisfăcătoare pentru interesele locale, prin decizia nr. 29949/1927, Ministerul de Justiție a autorizat notarii publici să efectueze traducerea actelor. *Legea pentru accelerarea judecăților*, din 11 iulie 1929, stipula că, în fața instanțelor judiciare, proba putea fi adusă fără nici un fel de restricție, prin acte redactate în limbile materne, traduse și certificate de către partea depunătoare (art. 1).

---

²⁷ *Ibidem*, nr. 187/ 14 august 1938.

²⁸ *Ibidem*, nr. 178/ 4 august 1938.

Numai în cazul în care partea adversă contesta exactitatea traducerii, era necesară o traducere autorizată (art. 17)²⁹. În practică, însă, facilitățile prevăzute prin aceste texte legislative au avut o aplicabilitate mult mai extinsă, dat fiind faptul că marea parte a magistraților cât și a funcționarilor din justiție și administrație era formată fie din minoritari, fie din români care cunoșteau limbile minoritare și care uzau de acest lucru pentru a ușura înțelegerea mutuală dintre părți.

Aplicarea acestor măsuri în Transilvania a înlocuit sistemul existent în vigoare la momentul Unirii conform căruia naționalitățile nemaghiare nu puteau folosi, în raporturile lor cu autoritățile publice, o altă limbă decât maghiara. În anul 1937, prezența minoritarilor în structurile magistraturii din Transilvania se prezenta astfel³⁰:

Total	Din care			
	Români		Minoritari	
	Nr.	%	Nr.	%
655	529	80,76	126	19,24

Judecători și procurori

Situația funcționarilor din tribunale și judecătorii, a notarilor publici și a avocaților care, în mod indirect, participau la actul de justiție, se prezenta în felul următor:

Categoria funcționarilor	Total funcționari	Din care							
		Superiori				Inferiori			
		Români		Minoritari		Români		Minoritari	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
<i>Din Curțile de Apel</i>	273	97	35,53	15	5,49	136	49,82	25	9,16
<i>Din tribunale și judecătorii</i>	3770	800	21,22	196	5,20	2294	60,85	463	12,28
Total	4026	897	22,28	211	5,24	2430	60,36	488	12,12

Funcționarii Curților de Apel, din tribunale și judecătorii (1937)

Total	Din care			
	Români		Minoritari	
	Nr.	%	Nr.	%
3431	1605	46,78	1826	53,22

Avocați

²⁹ Hamangiu 1930, p. 372, 584.

³⁰ Tabelele privind funcționarii judecătoriilor și tribunalelor din Transilvania au fost realizate pe baza datelor înscrise în *Calendarul justiției pe anul 1937*, Cluj, 1938.

Total 615	Din care			
	Români		Minoritari	
	Nr.	%	Nr.	%
	600	97,56	15	2,44

Notari publici

Din media dintre cele patru categorii de funcționari care participau într-un fel sau altul la actul de justiție, rezultă că românii se regăseau în proporție de 82%, iar minoritarii de 18 procente. Dacă raportăm cota de participare a minorităților la ponderea demografică a acestora în totalul populației transilvănene, rezultă un minus de 24,21 procente, iar la nivelul întregii țări de 10,1%. Situația se poate explica și prin facilitățile acordate minoritarilor în fața instanțelor de judecată, ceea ce a făcut ca prezența magistraților și a funcționarilor superiori din rândul acestora, îndeosebi a judecătorilor și procurorilor, să nu fie necesară în mod expres. Acest fapt, coroborat cu avantajele materiale reduse specifice funcțiilor bugetare, i-au îndemnat pe aceștia să prefere barourile, unde se înregistrează o prezență superioară românilor. Dacă facem comparația cu regimul anterior anului 1919, rezultă că statul român a fost mult mai permisiv în ceea ce privește participarea etnicilor minoritari la actul de justiție³¹ decât statul maghiar antebelic.

Total 2736	Din care			
	Unguri		Alții	
	Nr.	%	Nr.	%
	2650	96,86	86	3,14

Funcționarii juridici din Ungaria antebelică (1914)

Din cei 86 funcționari aparținând naționalităților nemaghiare, românii erau reprezentați doar de 46, ceea ce reprezintă 1,74% față de 15,09% cât reprezenta ponderea lor demografică la nivelul întregii Ungarii.

Total 300	Din care			
	Unguri		Alții	
	Nr.	%	Nr.	%
	285	95	15	5

Notarii publici din Ungaria antebelică

Și de data aceasta, cota românească de participare era de 3,37%, adică cu 49,63 procente în minus față de o reprezentare proporțională corectă, iar, la nivelul întregii Ungarii, un minus de 12,53 de procente. În România interbelică, etnicii minoritari din Transilvania înregistrau un minus de numai 23,76 procente, la nivelul provinciei și de 5,24%, la nivelul întregii țări.

³¹ Pâclișanu 1943 p. 87; *Universul*, 7 martie 1935; *Observator*, 21 martie 1938.

În ceea ce privește *libertatea de asociere*, aceasta era garantată de Constituția României prin articolul 29. Principiul constituțional a fost pus în practică prin *Legea asupra persoanelor juridice*, din 6 februarie 1924, care, prin art. 31-65, reglementa constituirea, organizarea și lichidarea asociațiilor fără scop lucrativ³². În virtutea acestor reglementări constituționale și legislative, au luat ființă numeroasele asociații politice, economice și culturale aparținând minorităților din Transilvania, prin mijlocirea cărora acestea s-au regăsit și în Parlamentul țării.

Maghiarii transilvăneni au participat la toate scrutinele electorale, obținând mandate în Cameră și Senat.

Analizând numărul fotoliilor de deputați și senatori din cele 10 legislaturi ale României interbelice (de la prima sesiune din 20 noiembrie 1919 până la ultima, din 1 iunie 1939) se observă că, începând cu alegerile din 1927, numărul acestora a început să scadă ca urmare a regroupărilor care au avut loc în rândul formațiunilor politice maghiare.

Anul electoral	Total parlamentari	Nr. deputați	% din nr. deputaților	Nr. senatori	% din nr. senatorilor
1919	12	8	1,41	4	1,69
1920	6	5	1,35	1	0,42
1922	10	3	0,78	7	2,97
1926	25	12	3,10	13	5,50
1927	9	7	1,81	2	0,85
1928	22	16	4,13	6	2,54
1931	14	10	2,58	4	1,69
1932	23	16	4,13	7	2,97
1937	Alegeri anulate				
1939	16	8	3,10	8	4,44
Total	137	85	2,49	52	2,56

Maghiarii din România interbelică în Parlamentul României³³

Din acest tablou³⁴ rezultă că maghiarii au fost prezenți în toate legislaturile cu un număr oscilând între 6 și 25 de reprezentanți, realizând o

³² Hamangiu 1922, p. 244, 261.

³³ Teodorescu 1941, p. 152-154; *Magyar kisebbség și Glasul minorităților* din anii 1923-1926, 1927, 1929, 1931, 1932, 1934, 1938; Pană 1999, p. 349-352.

³⁴ În stabilirea proporției parlamentarilor maghiari s-a avut în vedere faptul că în urma alegerilor din 1919, Parlamentul României era compus din 568 deputați și 236 senatori; în 1920, numărul deputaților a coborât la 369, pentru a urca la 387, după alegerile din 1926; în ultima legislatură (1 iunie 1939 - 5 septembrie 1940), numărul deputaților a fost redus de la 387 la 258, iar al senatorilor de la 236 la 176.

medie generală, la nivelul întregii țări, de 2,56% din totalul parlamentarilor, în timp ce indicele demografic era de 7,9 procente³⁵.

Deși o comparație cu Ungaria aceleiași perioade nu este concludentă întru totul, trebuie, totuși, subliniat faptul că, dacă cei 1353675 maghiari din Transilvania, care, conform recensământului din 1930, reprezentau 7,5% din întreaga populație a țării, au fost reprezentați în Parlamentul României de către 149 de deputați și senatori, cei 1.283.535 minoritari din Ungaria interbelică nu au avut nici un reprezentant în Parlamentul de la Budapesta³⁶.

Dacă ne raportăm la reprezentarea românilor în Parlamentul Ungariei antebelice, deosebirea de tratament este și mai evidentă. În ultima sesiune parlamentară (1910-1914), de exemplu, cele trei milioane de români din Transilvania, care reprezentau 15,9% din patrimoniul demografic al Ungariei, nu aveau decât 5 reprezentanți printre cei 256 de membri ai Parlamentului ungar, adică 1,95%, în timp ce maghiarii din Transilvania, în număr de 1.352.276, erau reprezentați de 16 deputați (6,25%) din totalul parlamentarilor³⁷.

Pe parcursul întregii perioade interbelice, liderii germanilor din Transilvania au acordat o atenție deosebită participării la activitatea forului legislativ suprem, cu atât mai mult cu cât, pentru aceștia, integrarea în viața politică a țării prin intermediul unui partid propriu, ca și naționalitate, a devenit posibilă doar după Unire.

<i>Anul electoral</i>	<i>Total parlamentari</i>	<i>Nr. deputați</i>	<i>% din nr. deputaților</i>	<i>Nr. senatori</i>	<i>% din nr. senatorilor</i>
1919	12	8	1,40	4	1,69
1920	15	11	2,98	4	1,69
1922	12	8	2,17	4	1,69
1926	17	11	2,84	6	2,54
1927	8	5	1,29	3	1,27
1928	7	5	1,29	2	0,85
1931	9	8	2,07	1	0,42
1932	12	9	2,32	3	1,27
1933	11	7	1,81	4	1,69
1937	Alegeri anulate				
1939	11	5	1,94	6	3,41
Total	114	77	2,01	37	1,65

Reprezentarea parlamentară a germanilor din România interbelică³⁸

Din analiza situației prezentate, se desprinde faptul că germanii din România interbelică, marea lor majoritate aflându-se în Transilvania, au obținut

³⁵ Teodorescu 1941, p. 152-154; Pană 2007, p. 86.

³⁶ Arhivele Naționale ale României, fond *PCM*, dos. 120/1939, f. 10 (tablouri comparative).

³⁷ Dragomir 1934, p. 269; Pascu 1944, p. 227.

³⁸ Arhivele Naționale ale României, fond *PCM*, dos. 45/1938, f. 93-95; dos. 240/1939, f. 51; Dascălu 1978, p. 716-718; Ciobanu 1988, p. 41-51.

de-a lungul perioadei analizate un procent de reprezentare în Parlamentul României de 1,83%, față de 4,1% cât reprezenta indicele lor demografic la nivelul întregii țări.

„Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat” (III/2)

Principiile fundamentale ale *regimului juridic al cultelor minoritare* din România interbelică au fost înscrise în Constituția din 1923. Prin art. 22, statul român proclama libertatea de conștiință ca absolută, angajându-se să garanteze tuturor cultelor o *deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale statului*. Aceste principii erau înscrise și în Constituția din 1938, la art. 19.

Prima Constituție a României unite anunța și promulgarea a două importante legi, care urmau să traducă în fapt principiile libertății și egalității cultelor: cea, conform căreia trebuia să se organizeze Biserica Ortodoxă și cea care urma să reglementeze raporturile statului cu diferitele culte care își făcuseră apariția pe teritoriul României.

Situația juridică a cultelor minoritare a fost reglementată prin *Legea regimului general al cultelor*, din 22 aprilie 1928. Respectând principiile constituționale, aceasta acorda tuturor cultelor o deplină libertate și egalitate de tratament, conferind părților constitutive (comunități, decanate, mănăstiri, parohii, capitluri etc.) personalitatea juridică (art. 11). Legea prevedea că: **a.** administrarea patrimoniului și a fundațiilor revenea propriilor organisme, sub supravegherea autorităților ecleziastice superioare (art. 12); **b.** statul avea asupra tuturor cultelor doar dreptul de control și supraveghere, exercitat prin Ministerul Cultelor (art. 25); **c.** cultele puteau să înființeze, să administreze și să controleze instituții de cultură și de caritate (art. 14); **d.** cultele aveau dreptul de a înființa și de a conduce instituții speciale de învățământ pentru formarea clerului (art. 15); **e.** puteau organiza instrucțiunea religioasă pentru elevii aparținând cultului respectiv, în școli publice și particulare, iar preoții acestora puteau oficia, pentru credincioșii lor, servicii religioase de orice natură, în cazărmi, spitale civile și militare, orfelinate, penitenciare (art. 16); **f.** cultele religioase minoritare aveau dreptul de a întreține cimitire proprii (art. 17); **g.** aveau posibilitatea de a-și impozita credincioșii pentru întreținerea instituțiilor, contribuții care, la cerere, puteau fi percepute prin organele fiscale ale statului (art. 30); **h.** cultele minoritare își puteau numi întregul personal fără nici o intervenție din partea statului, doar pentru desemnarea șefilor supremi (mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi și superintendenți), fiind necesară aprobarea regală (art. 27); **i.** cheltuielile de întreținere a cultului și a instituțiilor religioase urmau să fie acoperite, în limita posibilului, prin mijloacele proprii ale bisericilor, statul acordând subvenții complementare, proporționale cu numărul credincioșilor, cu situația lor materială și cu necesitățile reale (art. 29 și 31); **j.** atât veniturile

clerului cât și salariile funcționarilor ecleziastici puteau fi completate de către stat, conform normelor generale și în concordanță cu salariile funcționarilor publici (art. 32); **k.** pentru obținerea unui ajutor de la stat în vederea întreținerii, parohiile și comunitățile nou create trebuiau să aibă (în afara excepțiilor bine motivate) cel puțin 400 de familii în comunele urbane și 200 de familii în comunele rurale (art. 33); **l.** patronatul a fost desființat (art. 38).

Legea amintită nu recunoștea decât două categorii de culte: 1. *cultele istorice*, respectiv cele care, la intrarea în vigoare a legii, se practicau pe teritoriul statului român unificat - cultul ortodox român, cultul greco-catolic, cultul catolic de rit latin, rutean și armean, cultul evanghelic (luteran), cultul reformat (calvin), cultul armean gregorian, cultul mozaic cu diversele sale rituri și cultul musulman (art. 21); în vederea recunoașterii, singura obligație a acestora era de a se adresa Ministerului Cultelor, în interval de un an de la publicarea regulamentului legii, cu o copie a statutelor de organizare, întocmite în spiritul acestei legi; 2. *cultele noi*, sau mai exact corporațiile religioase sau sectele care aspirau la demnitatea de culte și la privilegiile ce decurgeau din această situație. Pentru obținerea recunoașterii oficiale, acestea trebuiau să supună unui examen al Ministerului Cultelor: statutele, sistemul lor de organizare, principiile lor religioase și morale³⁹.

Situația cultului catolic, deja definită prin Legea Regimului general al Cultelor, a fost, în plus, reglementată și prin Concordatul încheiat între România și Vatican, la 10 mai 1927, ratificat la 11 mai 1929 și publicat la 12 iunie 1929. Acest document, care privea cultul catolic în totalitatea lui, asigura: deplina libertate de acțiune a Bisericii Catolice (art. 1); libera comunicare între episcopii, clerul și credincioșii cultului catolic cu Sfântul Scaun și invers, în materie spirituală și ecleziastică (art. 3); deplina libertate a episcopilor în exercitarea funcțiilor și în conducerea diecezelor; aceștia își puteau exercita toate drepturile și se puteau bucura de toate prerogativele fixate de minister, în conformitate cu disciplina Bisericii Catolice, numai de ei depinzând ceilalți membri ai clerului în ceea ce privește nominalizarea acestora și exercitarea misiunii lor sfinte (art. 2); numirea arhiepiscopului mitropolitan și a episcopilor de către Sfântul Scaun (art. 15); libertatea episcopilor în crearea de noi parohii, primind ajutor de la stat doar acelea care numărau 400 de familii la orașe și 200 la sate (art. 12); constituirea unui patrimoniu sacru, cu titlu de rentă de stat, în administrarea Consiliului episcopilor diecezani, pentru întreținerea episcopiilor, seminariilor de teologie, a canonicilor și a personalului parohiilor (art. 13); trecerea *Fondului catolic* și a *Fondului general de studii* în administrarea Consiliului episcopilor, acestea urmând a fi scutite de obligații fiscale față de stat (art. 13, a); administrarea de către autoritățile diecezane a proprietăților

---

³⁹ M.O., nr. 89, 22 aprilie 1928.

școlare ale instituțiilor de educație și caritate (art. 14); suprimarea drepturilor de patronat⁴⁰, de orice natură (art. 15). Concordatul reglementa și situația Ordinilor și Congregațiilor religioase, stabilind de o manieră precisă drepturile Bisericii Catolice de a acorda asistență religioasă credincioșilor săi în armată și în spitale, de a avea și de a întreține, pe proprie cheltuială, școli primare, secundare și normale (art. 18 și 19). În școlile secundare de stat, elevii catolici urmau să fie instruiți, în problemele de învățământ religios, de către profesori catolici numiți de comun acord de către episcopi și Ministerul Instrucțiunii Publice, urmând să fie plătiți de către stat. În școlile primare de stat, frecventate de elevi catolici, în număr considerabil, religia catolică urma să fie predată de către un preot, desemnat de către episcop, sau de către un laic catolic. Programa învățământului religios pentru catolici era stabilită de către episcopi și comunicată ministerului. Textele manualelor de religie catolică trebuiau aprobate de către episcop, care avea și dreptul de a supraveghea învățământul religios în școlile amintite (art. 20)⁴¹.

Referitor la autonomie trebuie evidențiat faptul că legile românești au acordat acestor grupuri etnice minoritare mai multe drepturi decât le-au fost acordate prin Tratatul minorităților. În timp ce acesta nu amintea decât de comunitatea secuilor și sașilor⁴², legislația românească a acordat autonomia culturală nu numai acestor comunități. Autonomia comunității maghiare, de pildă, a fost respectată prin regimul cultelor din România, care a acordat nu numai o autonomie locală, cum preciza Tratatul minorităților, ci și o autonomie regională, în ceea ce privește decanatele și chiar o autonomie provincială în ceea ce privește episcopiile. Această autonomie s-a încadrat într-una culturală mult mai extinsă, deoarece instituțiile amintite puteau, la rândul lor, să înființeze alte instituții culturale sau de caritate. În lumina acestor considerații, problema autonomiei comunităților maghiare și germane nu necesita o rezolvare prin includerea sa într-o lege specială a minorităților, din moment ce era cuprinsă în Legea Regimului general al Cultelor.

Trebuie însă recunoscut și faptul că acest cadru legislativ și instituțional nu a cunoscut o dezvoltare consecventă de-a lungul perioadei în discuție. Pe de

---

⁴⁰ Patronatul ecleziastic suprem era un ansamblu de drepturi suverane pe care regii maghiari le-au exercitat în afacerile Bisericii Catolice. În virtutea acestui patronat, regele era acela care conferea toate demnitățile ecleziastice superioare. El numea mitropoliții, episcopii, abații etc., Papa rezumându-se doar la dreptul de confirmare. Regele maghiar conserva, administra, utiliza bunurile fundațiilor de binefacere și putea pune sub sechestru veniturile beneficiarilor care neglijau bisericile, cât și beneficiile încredințate acestora. Veniturile oficiilor vacante îi reveneau de drept, ca și succesiunea asupra averilor prelaților.

⁴¹ M.O., nr. 126/12 iunie 1929.

⁴² Articolul XI al amintitului Tratat era astfel formulat: *România primește să dea, sub controlul statului român, comunităților secuilor și sașilor din Transilvania, autonomia locală în ceea ce privește chestiunile religioase și școlare* (Pană 2007, p. 264).

altă parte, o serie de reglementări au avut un caracter declarativ și publicitar, de multe ori neexistând un mecanism pentru traducerea lor în practică. Coroborat cu lipsa voinței politice, prezentă într-o serie de cazuri, dar și cu lipsa unei răspunderi legale pentru cei în drept să le aplice, prevederile în cauză s-au prezentat, uneori, drept un pachet legislativ de intenții decât un instrument real și lucrativ. Toate aceste lipsuri, însă, în condițiile egalității de tratament a tuturor cetățenilor țării, s-au răsfrânt negativ și asupra românilor.

Concluzii

În România întregită pe baza liberei manifestări a dreptului la autodeterminare, alături de populația românească majoritară, și-au continuat propria existență un număr de 19 grupuri etnice minoritare, așezate de-a lungul timpului în spațiul de etnogeneză al românilor, ca urmare a condițiilor istorice complexe și specifice acestei părți a Europei.

Majorităților românești din cele trei provincii li s-au adăugat și populațiile altor etnii care, fie înainte, fie după 1 Decembrie 1918 și-au exprimat liber voința de integrare în noul stat român.

Maghiarii au manifestat la început rezerve față de Unire, rețineri care se datorau, îndeosebi, faptului că, prin integrarea politică a Transilvaniei în statul român, aceștia pierdeau situația privilegiată pe care o deținuseră secole de-a rândul. Până la semnarea tratatului de la Trianon și ratificarea acestuia de către Parlamentul Ungariei, în aprilie 1921, unii liderii ai maghiarimii ardelene au adoptat, după modelul P.N.R., așa numita *rezistență pasivă* față de viața politică din România. Treptat, însă, în condițiile recunoașterii Unirii și pe plan internațional, aderarea minorității etnice maghiare la structurile noului stat român a avut loc tacit și gradual.

Neputându-se adapta noilor realități politice, o parte a elitelor maghiare, nostalgice vechiului Imperiu, au susținut interesele revizionismului ungar, punând în circulație așa numita *problemă minoritară*, pe care au cultivat-o cu obstinație, atât în rândul conaționalilor cât și în fața forurilor internaționale. Nemulțumirilor maghiarilor li s-au alăturat și cele ale germanilor care rezultau din interpretarea greșită a *Rezoluției* de la Alba Iulia. O investigație științifică onestă a vieții economice, politice și culturale a etniilor conlocuitoare, din perioada supusă atenției, dovedește, însă, că această problemă nu a avut, nici pe departe, amploarea și profunzimea care i s-a atribuit.

Pe baza analizei comparative a situației etniilor conlocuitoare în raport cu populația românească, modalitatea de studiu pe care o considerăm cea mai potrivită în abordarea mult discutatei *chestiuni minoritare* din România interbelică, concluzia care rezultă este că minoritarii etnici din țara noastră s-au bucurat de aceleași drepturi și libertăți politice ca și populația românească majoritară. În rezolvarea acestei probleme, inedită și complexă pentru statul român, s-a folosit un principiu modern și adecvat realităților de natură etnică

rezultate din melanjul național specific, cel al *egalității de tratament*. Prin această afirmație nu dorim, însă, să acredităm și să punem în circulație ideea că, în România interbelică, problema minorităților etnice a fost complet soluționată. Acest lucru nu s-a întâmplat, din varii motive, în nici unul dintre statele aflate în aceeași situație. Pe de altă parte, trebuie subliniat și faptul că imperfecțiunile democrației românești interbelice au fost suportate, în egală măsură, de către întreaga populație, indiferent de originea sa etnică. Pornind de la realitatea că România interbelică nu a reprezentat un adevărat paradis pentru minoritățile sale etnice, investigația noastră, bazată pe documente edite și inedite în cea mai mare parte, demonstrează că nici reversul medaliei nu poate fi credibil.

Principiile Rezoluției de la Alba Iulia privind facilitățile de natură administrativă, școlară și culturală, necesare pentru conservarea identității etnice și culturale au fost inserate în toate legile și actele normative cu caracter juridic care au reglementat aceste domenii.

În încheiere, putem afirma că, atât integrarea minorităților din România interbelică în organismul statal românesc, cât și asigurarea unui climat favorabil pentru menținerea acestora ca elemente etnice distincte, s-au înscris printre preocupările factorilor politici serioși, care au căutat și au găsit modalități și mijloace pentru rezolvarea acestor probleme. Faptul că soluționarea lor nu a fost totală și nu a cunoscut tot timpul o dinamică ascendentă s-a datorat și unor factori și mentalități de natură internă sau externă.

Abrevieri bibliografice

- Barcan, Militz 1977 - Monica Barcan, Adalbert Militz, *Naționalitatea germană din România*, București, 1977
- Caliani 1934 - Augustin Caliani, "L'enseignement minoritaire en Transylvanie", (II), în *Revue de Transylvanie*, Cluj, 1934, I, 3, p. 300-308
- Ciobanu 1988 - Vasile Ciobanu, "Die politische Organisation der Siebenbürger Sachsen im ersten Jahrzehnt der Zwischenkriegszeit", în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 1988 (1-2), 31. Bd., p. 41-51
- Dascălu 1978 - Nicolae Dascălu, "Le statut des nationalités cohabitantes depuis le parachèvement de l'unité d'Etat des Roumains (1918) jusqu'au second diktat de Vienne (1940)", în *Revue Roumaine d'Histoire*", nr. 4, 1978, p. 709-727
- Decretele, Regulamentele 1929 - Decretele, Regulamentele și Ordonanțele Consiliului Dirigent din Transilvania*, Cluj, 1929
- Dragomir 1934 - Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques*, București, 1934
- Fodor 1939 - Romulus Ioan Fodor, "M. Stéphane Bölöni et la question des minorités en Transylvanie", în *Revue de Transylvanie*, IV, nr. 3-4, 1939, p. 800-804
- Hamangiu 1922 - C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. XI-XII, 1922
- Hamangiu 1930 - C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. XVIII, 1930

- Maniu 1992 - Iuliu Maniu, „Problema minorităților”, în Iordan Chimet, *Dreptul la memorie*, Cluj-Napoca, 1992, p. 332-340
- Manuilă 1938 - Sabin Manuilă, *Aspects démographiques de la Transylvanie*, București, 1938
- Marea Unire 1943 - *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943
- Mateiu 1927 - I Mateiu, „Doctrina Partidului Național Ardelean privitoare la minorități”, în *Democrația*, V, 5, 1927, p. 59-68
- Pană 1999 - Virgil Pană, „Considerații privind mișcarea politică maghiară din România (1919-1939)”, în *Angustia*, IV, 1999, p. 39-43
- Pană 2007 - Virgil Pană, *Minoritari și majoritari în Transilvania interbelică*, Târgu-Mureș, 2007
- Pascu 1944 - Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944
- Păclișanu 1943 - Zenovie Păclișanu, *Politica minoritară a guvernelor ungurești (1867-1914)*, București, 1943
- Pteancu 1940 - Alexandru Pteancu, *Il problema dell'insegnamento minoritario in Transilvania sotto gli ungheresi e sotto gli romeni*, București, 1940
- Străjanu 1929 - Z. Străjanu, „Culte minoritare în Transilvania”, în *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul 1918/1928*, vol. II, București, 1929, p. 835-844
- Teodorescu 1941 - Vasile M. Teodorescu, *Transilvania sub maghiari și români*, București, 1941
- Wagner 1981 - Wagner Ernst, „Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen 1191-1975”, în *Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens*, 1, Köln und Wien, 1981, p. 264-266
- Zach 1991 - Cornelius Zach, „Der Statut der Siebenbürger Sachsen in Rumänien - gesetzliche Verankerung und Wirklichkeit 1919-1933”, în *Aspekte ethnischer Identität. Ergebnisse des Forschungsprojekts „Deutsche und Magyaren als nationale Minderheit im Donauraum”*, coord. Edgar Hosch și Gerhard Seewann, München, 1991, p. 233-255